

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA BAĞLAMINDA ULUSLARARASI ÜNİVERSİTE SIRALAMA İNDEKSLERİ VE TÜRKİYE'DEKİ ÜNİVERSİTELER

INTERNATIONAL UNIVERSITY RANKING INDEXES IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND UNIVERSITIES IN TURKEY

Pınar GEDİKKAYA (BAL)⁽¹⁾, Melek Özlem AYAS⁽²⁾, Tuba BOZAYKUT⁽³⁾,
Burcu YAVUZ TİFTİKÇİGİL⁽⁴⁾, Mine AFACAN FINDIKLI⁽⁵⁾

Öz: 2015 yılında gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler (BM) Sürdürülebilir Kalkınma Konferansında “Gündem 2030: BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları” kabul edilmiştir. Üniversiteler, bu amaçların hayata geçirilmesi sürecinde yol gösterici olarak görülmüş; hem yeni fikirlerin yayılması ve benimsetilmesi kabiliyetleri hem de eğitim ve araştırma olanaklarıyla kilit bir rol üstlenmişlerdir. Son yıllarda üniversiteleri farklı yönleriyle değerlendirerek sıralamalar oluşturan STARS, UI GreenMetric ve Times Yükseköğrenim Etki Sıralaması (Times Higher Education (THE) Impact Rankings) gibi indeksler geliştirilmiş ve bu indekslerin değerlendirme kriterleri arasında üniversitelerin Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları doğrultusunda hayata geçirdikleri girişimlere de yer verilmiştir. Bu amaçları değerlendirmeye alan çeşitli indekslerin varlığı üniversitelerin girişimlerinin görünürlüğüne arttırmış, bu alanda elde edilen başarıların karşılaştırılması için bir alan yaratmış; ayrıca birçok üniversitenin farkındalığını ve motivasyonunu güçlendirmiştir. Bu çalışma kapsamında, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarını da inceleyen STARS, UI GreenMetric ve Times Yükseköğrenim Etki Sıralaması indeksleri incelenmiş; Türkiye’deki üniversitelerin bu indekslere katılımları ve bu katılımın yıllar içindeki gelişimi karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Böylelikle Türkiye’deki üniversitelerin sürdürülebilirlik performansları ile dünyadaki üniversiteler arasındaki yerlerine dair bir genelleme yapılabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, Üniversite sıralama indeksleri, STARS, UI GreenMetric, Times Yükseköğrenim Etki Sıralaması.

Abstract: At the United Nations Conference on Sustainable Development held in New York in 2015, “Agenda 2030: UN Sustainable Development Goals” was adopted. Universities play a key role in the realization of Sustainable Development Goals by guiding the society, enabling the dissemination and adoption of new ideas as well as education and research opportunities they provide. In recent years, indexes like Stars, UI GreenMetric and THE Impact Rankings have been developed that evaluate and rank universities in the world with different aspects. These indexes have started to include the initiatives of universities in line with the Sustainable Development Goals among their evaluation criteria. The existence of indexes makes the initiatives of universities in this direction visible, allows universities to compare their achievements in this field with other universities, and ultimately provides awareness and motivation for all universities to take a step in

⁽¹⁾ Beykent Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü; pinarbal@beykent.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3416-9042

⁽²⁾ Beykent Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü; melekozlemayas@outlook.com, ORCID: 0000-0002-4594-5011

⁽³⁾ Medipol Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi; tbozaykut@medipol.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0887-5963

⁽⁴⁾ Medipol Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi; btiftikcigil@medipol.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7422-6086

⁽⁵⁾ İstinye Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi; mine.findikli@istinye.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1021-6641

this direction. In this article, Stars, UI GreenMetric and the Impact Rankings, that rank the universities by evaluating their initiatives towards Sustainable Development Goals, were examined. The participation of Turkish universities as well as their positions in these indexes have been analyzed comparatively over the years. Thus, a generalization could be made about the sustainability performances of universities in Turkey and their place among universities in the world.

Keywords: UN Sustainable Development Goals, University Ranking Indexes, Stars, UI GreenMetric, THE Impact Rankings.

JEL: F53, I23, I28, I29.

1. Giriş

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hızlanan sanayileşme hareketleri, artan nüfus ve üretim-tüketim faaliyetlerindeki sorumsuzluk neticesinde; farklı çevre sorunları ortaya çıkmış ve dikkatler bu sorunlara çevrilmeye başlamıştır. Çevre sorunlarındaki artışın kontrol edilmediği takdirde gezegene geri döndürülemez zararlar verebileceği uyarısıyla yayınlanan raporlar, mevcut kalkınma ve ekonomik büyüme politikalarının sorgulanmasına sebep olmuştur (Hardin, 1968; Meadows vd., 1972).

1987 yılında BM Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından yayınlanan “Ortak Geleceğimiz” başlıklı raporda, toplumsal gelişme ve ekonomik kalkınma politikalarının gezegenin korunabilmesi için çevreye zarar vermeden uygulanması gerekliliği vurgulanmıştır. Raporun hazırlanmasına liderlik eden Norveç Başbakanı Gro Harlem Brundtland’ın adıyla da anılan (Brundtland Raporu) bu belgede; endişe verici boyutlara ulaşan çevre sorunlarına rağmen ekonomik kalkınma planlarının sosyal ve ekolojik gelişimden önde tutulduğu, tarımsal ve endüstriyel yayılmanın devam ettiği, doğal kaynakların hesapsızca tüketildiği ve insan aktivitesinin ormanlar üzerindeki baskısının arttığı ifade edilmiştir. Brundtland Raporunda, tüm bu olumsuzlukları önleyebilmek için “sürdürülebilir kalkınma” kavramı bir çözüm olarak önerilmiştir (World Commission on Environment and Development, 1987).

Sürdürülebilir kalkınma kavramı, gezegenin doğal kaynaklarının kullanımı göz önünde bulundurularak; gelecek nesillerin de ihtiyaçlarını karşılayabilmelerine olanak verecek şekilde günümüz yaşamının ve kalkınmasının planlaması olarak tanımlanabilir (World Commission on Environment and Development, 1987). Bu kavram ister ekonomik ister sosyal isterse siyasal olsun, tüm kararların çevreye zarar vermeyecek şekilde sürdürülebilirliği önceleyerek alınmasının önemine dikkat çekmektedir.

Sürdürülebilir kalkınma kavramının önerilmesinden beş yıl sonra, 1992 yılında, Brezilya’nın Rio de Janeiro kentinde Yeryüzü Zirvesi adıyla da bilinen BM Çevre ve Kalkınma Konferansı gerçekleştirilmiş ve böylece Rio Süreci başlatılmıştır. Bu konferansta çevre ve kalkınma konularının birlikte, dengeli ve sürdürülebilir şekilde ele alınması gerektiği ilan edilmiştir. Sürdürülebilir ve adil bir gelecek için ülkelerin hak ve yükümlülüklerini kapsayan bir dizi ilkeden oluşan Rio Deklarasyonu ve sürdürülebilir kalkınmayı destekleyen bir küresel eylem planı olan “Gündem 21” kabul edilmiştir (UNCED, 1992).

2000 yılında New York’ta BM Binyıl (Milenyum) Zirvesi gerçekleştirilmiş ve 2015 yılına kadar hayata geçirilmesi niyetiyle sekiz amaç ortaya konulmuştur. Binyıl

(Milenyum) Kalkınma Amaçları olarak adlandırılan ve 192 ülke tarafından kabul edilen bu amaçlar; aşırı yoksulluğun ve açlığın giderilmesi, evrensel temel eğitim, cinsiyet eşitliği, çocuk ölüm oranlarının azaltılması, anne sağlığının iyileştirilmesi, bulaşıcı hastalıklarla mücadele, kalkınmaya yönelik küresel iş birliği ve çevresel sürdürülebilirliğin sağlanmasını kapsamaktadır (Millenium Summit, 2000). 2002 yılında ise Johannesburg’da, Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi düzenlenmiştir. Bu Zirvede daha önce Rio Konferansında ilan edilen sonuçların takibinin yanı sıra; ülkelerin ve ilgili paydaşların Binyıl Kalkınma Amaçlarına ulaşma çabalarının uyumlu hale getirilmesi amaçlanmıştır (WSSD, 2002). Bu çabaların devamı olarak 2012 yılında Rio de Janeiro’da, 1992’de gerçekleştirilen Rio Konferansından 20 yıl sonra, BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı (Rio+20) düzenlenmiştir. Bu Konferansta dünyanın dört bir yanından hükümetler, özel sektör ve sivil toplum örgütlerinden binlerce katılımcı bir araya gelmiştir. “İstedığımız Gelecek” başlıklı, sürdürülebilir kalkınma için yol haritası niteliğinde bir sonuç belgesi kabul edilmiştir (UNCSD, 2012).

2015 yılında New York’ta gerçekleştirilen BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansında ise, 2015 sonrası sürece yönelik küresel hedefler tartışılmış ve “Gündem 2030: BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları” kabul edilmiştir. 17 amaç ve 169 hedeften oluşan Gündem 2030, tüm paydaşlara 2030 yılına kadar sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesinde yol göstermek üzere öncelikleri belirlemiştir. Şekil 1’de gösterilen 17 amaç ile üç temel unsur üzerinde başarıya ulaşılması hedeflenmiştir: Aşırı yoksulluğu sona erdirmek, eşitsizlik ve adaletsizlik ile mücadele, iklim değişikliği ile mücadele (United Nations, 2015).

BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları					
1. Yoksulluğa Son	2. Açlığa Son	3. Sağlıklı ve Kaliteli Yaşam	4. Nitelikli Eğitim	5. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	6. Temiz Su ve Sanitasyon
7. Erişilebilir ve Temiz Enerji	8. İnsana Yaraşır İş ve Ekonomik Büyüme	9. Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı	10. Eşitliklerin Azaltılması	11. Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar	12. Sorumlu Üretim ve Tüketim
13. İklim Eylemi	14. Sudaki Yaşam	15. Karasal Yaşam	16. Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar	17. Amaçlar İçin Ortaklıklar	

Şekil 1. Gündem 2030: BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları

Kaynak: BM Türkiye, 2015.

2030 yılı itibarıyla yukarıda bahsedilen Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarını gerçekleştirebilmek için tüm dünyada sürdürülebilir kalkınma söyleminin güçlendirilmesi, her alana yayılması ve sürecin hızlandırılması büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda sadece uluslararası anlaşmalar ve devletlerin çabası ile yetinmek yerine tüm aktörlerin bu yönde sorumluluk alarak sürece katkıda bulunmaları gerekmektedir. İş dünyası, sivil toplum örgütleri ve bireylerin bu sürece dahil olmaları amaçlara zamanında ulaşılabilmesinde kritik bir öneme sahiptir. Bu aktörler arasında yer alan üniversiteler; toplumda farkındalık sağlama, eğitim sunma, yeni düşüncelerin benimsenmesine ve yayılmasına zemin oluşturma, araştırmayı özendirme ve topluma rol model olma kabiliyetleriyle bu süreçteki en önemli aktörlerden biri olarak öne çıkmaktadırlar.

Bu çerçevede toplumda öncü kurumlar olmaları beklenen üniversitelerin, sürdürülebilir kalkınmanın benimsenmesinde ve uygulanmasında aktif rol oynaması beklenmektedir. Buna karşılık, üniversiteler hem paydaş beklentilerini

karşılama ve hem de Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına hizmet etmek için öncelikle faaliyetlerini ve yerleşkelerini sürdürülebilir kılma çabasına girmişlerdir. Bu çabalar, üniversitenin kendi belirlediği sürdürülebilirlik kriterlerinden ileri gelebileceği gibi; üniversiteler için belirlenmiş uluslararası indekslere de dayanabilmektedir. Örneğin, iklim eylemi çerçevesinde üniversitelerin özellikle eğitim ve araştırma faaliyetlerine ağırlık verdiği, iklim eylemi odaklı dersleri müfredatlarına eklediği, bu alanda yapılan araştırmaları (özellikle bilgisayar, sağlık, mühendislik, fizik vb. alanlarda) arttırdığı görülmüştür (De la Poza vd., 2021). Yine pek çok üniversite, yerleşkelerinde doğal kaynakların kullanımı üzerine çeşitli çalışmalar yürütmektedir. Tüm bu faaliyetlerin, bir üniversitenin sürdürülebilir hale gelmesinin yanında; uluslararası değerlendirmelerde daha üst sıralara yerleşmesine büyük katkısı olduğu da bilinmektedir (De la Poza vd., 2021).

1.1. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ve Avrupa Yeşil Mutabakatı

BM tarafından 2015 yılında kabul edilen ve 2016 yılında uygulamaya konulan Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, özellikle Covid-19 salgını sonrası artan yeşil ekonomik dönüşüm politikaları tartışmalarının ardından daha da önem kazanmıştır. İklim değişikliğinin yarattığı sosyal, çevresel ve ekonomik tahribatlar “doğrusal ekonomi” modelini terk edip “döngüsel ekonomi” modeline geçişin ivedi bir şekilde gerçekleştirilmesi yönünde bir uzlaşma sağlamıştır. Bu çerçevede karbon nötr bir ekonomik büyüme stratejine geçiş için var olan işletmelerin yeşil dönüşümü ve yeni yeşil işletmeler yaratma süreçlerini kapsayan yeşil ekonomik dönüşüm stratejileri uygulamaya konulmuştur.

Yeşil ekonomik dönüşüme dayalı büyüme ve kalkınma stratejisi, ilk olarak Avrupa Birliği tarafından bir plan çerçevesinde ortaya konulmuştur. Avrupa Birliği, 2019 yılında uygulamaya koyduğu ve merkezinde döngüsel ekonominin yer aldığı yeni büyüme ve kalkınma stratejisine “Avrupa Yeşil Mutabakatı” adını vermiştir. Avrupa Yeşil Mutabakatı; Avrupa kıtasında karbon emisyonunu 2030 yılına en az yüzde 55 oranında azaltmayı, 2050 yılında ise karbon-nötr bir kıta haline gelmeyi hedeflemektedir (Avrupa Komisyonu, 2019).

Avrupa Birliği, Avrupa Yeşil Mutabakatının merkezinde BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının olduğunu belirtmektedir. Avrupa Yeşil Mutabakatının amacı, “sürdürülebilir bir gelecek için Avrupa Birliği ekonomisini dönüştürmek”tir. Bu çerçevede Avrupa Yeşil Mutabakatının uygulama alanları, BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla uyumlu olacak şekilde belirlenmiş ve “enerji sektörünün karbondan arındırılması, binaların enerji verimliliği ve enerji tasarrufunu mümkün kılacak biçimde yenilenmesi, temiz ve döngüsel bir ekonomi için endüstriyi harekete geçirmek, sürdürülebilir ve akıllı hareketliliğe geçişin hızlandırılması, biyoçeşitliliği korumak, toksik içermeyen bir çevre için sıfır kirlilik ve tarladan sofraya adil, sağlıklı ve çevre dostu bir gıda sistemi oluşturmak” olarak sıralanmıştır. (Avrupa Yeşil Mutabakatı, 2019) Avrupa Birliği, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının hayata geçirilebilmesi için çeşitli fonlar ve mekanizmalar oluşturmuştur. Bu fonların desteği ile başta üniversiteler olmak üzere toplum genelinde sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma noktasında farkındalık yaratılması ve ilerleme sağlanması hedeflenmektedir.

1.2. Sürdürülebilirlik ve Üniversiteler

Sürdürülebilirlik kavramının yasal çerçevesinin yanı sıra toplumların işletmelerden beklentisi, çevreye olumlu katkı yapmaları ve sürdürülebilir değer yaratmalarıdır. Bu kapsamda; işletmeler ekonomik, sosyal ve ekolojik çevre açısından “sürdürülebilirlik” paradigmasını kurumsal stratejilerinin bir parçası haline getirmekte, uygulamalarını kurumsal vatandaşlık ve sosyal sorumluluğun bir parçası olarak duyurmaktadırlar (Blackburn, 2007). Yükseköğretim kurumları da toplumun değerlerinin ve kültürünün yerleştirilmesinde, genç nesillerin bu değerler çerçevesinde yenilikçi bir bakış açısıyla yetişmesinde önemli paydaşlardır. Birleşmiş Milletlerin Dünya Zirvesinde; ekonomik kalkınma, sosyal kalkınma ve çevrenin korunması hedefleriyle açıkladığı maddelerin hayata geçirilmesi için genç nesilleri eğitecek hem dersler hem de projeler aracılığıyla farkındalık yaratarak davranışlarda değişim yaratacak olan paydaşlardan birisi üniversitelerdir. Günümüz toplumunun ihtiyaçları gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama yeteneklerini tehlikeye atmadan karşılanmasını da hedefleyen sürdürülebilirlik kavramı kapsamında (World Commission on Environment and Sustainable Development, 1987); yükseköğretim kurumları toplum değerlerinin inşasında kilit bir rol üstlenirler. Üniversiteler çevresel değişimlere yanıt geliştirmekte genellikle iş dünyasının biraz gerisinde kalırken, sürdürülebilirlik ilkelerinin uygulanmasına öncelik vererek bu konuda inisiyatif almışlardır (Merkel vd., 2007). Bu çerçevede çok sayıda üniversite, yükseköğretimde sürdürülebilirliği teşvik eden bildirimlere imza atmıştır.

Sürdürülebilirliği yükseköğretim misyonu ve vizyonunun bir parçası haline getiren üniversiteler, eğitim faaliyetlerini gerçekleştirirken; çevresel, sosyal ve ekonomik açıdan topluma sürdürülebilir bir yaşam biçimi oluşturma konusunda da öncülük etmektedirler (Velazquez vd., 2006). Üniversiteler; çevresel, ekonomik ve sosyal koşulların iyileştirilmesinde açtıkları programlar ve dersler aracılığıyla hem toplumsal sorunlara çözüm üretir hem de davranış değişikliğinde norm ve değerlerin oluşturulması açısından katkı sağlarlar (Mulder, 2010). Nitekim dünya çapında öncü sayılabilecek bazı üniversiteler, disiplinler arası ve sistem düşüncesine odaklanarak ilgili bölümlerin tamamında sürdürülebilir kalkınmaya yönelik eğitim planlamıştır (Fenner vd., 2005). Örneğin Cambridge Üniversitesi ve Bristol Üniversitesi eğitim programlarını bu yönde şekillendirmişlerdir. Benzer şekilde, Cincinnati Üniversitesi de disiplinler arası projeler vasıtasıyla, işletme, endüstriyel tasarım ve çevre çalışmaları öğrencilerini, sürdürülebilir kalkınma ilkelerini projelere uygulamak üzere bir araya getirmiştir (Welsh ve Murray 2003). Eğitim programlarının yanı sıra gerçekleştirdikleri projelerde üniversitelerin; kampüs yerleşimi ve altyapı, enerji ve iklim değişikliği, atık yönetimi, su yönetimi, çevre dostu ulaşım olanakları gibi konulara odaklandıkları anlaşılmaktadır. Üniversitelerin sürdürülebilirliği kapsamlı bir şekilde ele alabilmeleri için kampüs yönetiminden ders müfredatlarına, idari ve akademik kadronun uyumundan, eğitim ve operasyonel iş birliklerine kadar sürdürülebilirliğin üniversitenin her kademesine yayılması gerekmektedir (Ralph ve Stubbs, 2014; De la Poza vd., 2021).

Sürdürülebilirliği kapsamlı bir şekilde yapı ve kültürlerine entegre edebilen üniversitelerin, sürdürülebilirliği destekleyen liderliğe ve vizyona sahip oldukları, sürdürülebilirliği ders olarak programlarına ve uygulamalarına dahil ettikleri, disiplinler arası öğretim ve araştırmayı teşvik ettikleri anlaşılmaktadır (Ferrer-Balas

vd., 2008). Üniversitelerin sürdürülebilirlik çerçevesinde değerlendirilmesinde ise ağırlıklı olarak şu koşullar ortaya çıkmıştır: Kampüs yerleşimi ve altyapı, Enerji ve iklim değişikliği, Atık yönetimi, Su yönetimi, Çevre dostu ulaşım olanakları, Öğretim (Günerhan ve Günerhan, 2016).

Bu çalışmanın özgünlüğü sürdürülebilir kalkınma bağlamında üniversitelerin çabalarını değerlendiren indeksleri incelemesi, öne çıkan uluslararası üniversite sıralama indekslerinde ülkemiz üniversitelerinin yerini ortaya koymasındadır. Dünya genelinde sürdürülebilirlik uygulamalarını artırarak, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına ulaşılması yönünde girişimde bulunan üniversitelerin sayısının her geçen yıl artmakta olduğu göz önüne alındığında; Türkiye'deki üniversitelerin karşılaştırmalı olarak dünya üniversiteleri arasındaki yerinin tespit edilmesi hedeflenmiştir.

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının gerçekleştirilmesi hedeflenen 2030 yılına yaklaşmakta olduğumuz günümüzde bu çalışmanın Türkçe yazında Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına yönelik üniversiteleri değerlendiren derecelendirme kurumları hakkında farkındalık ve referans oluşturması ve bu yönde yapılacak araştırmaları arttırması hedeflenmiştir. Bu derecelendirme kuruluşlarının kriterlerinin karşılaştırılması, Türk üniversitelerinin bu listelerde hangi kriterlerde öne çıktıkları ya da hangi kriterlerde geride kaldıklarına yönelik karşılaştırmalar ve bu üniversitelerin geride kalınan kriterlerde nasıl ilerleyebileceğine dair analiz ve öneriler yeni çalışmalara ışık tutacaktır.

2. Metodoloji

Bu çalışmada BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları doğrultusunda Türkiye'deki üniversitelerin sürdürülebilirlik uygulamaları açısından dünyadaki diğer üniversiteler ile karşılaştırılarak; dünyadaki üniversitelere kıyasla performanslarının hangi seviyede olduğuna dair bir tespitte bulunulması hedeflenmiştir. Dünya genelinde sürdürülebilirlik uygulamalarını artırarak, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına ulaşılması yönünde girişimde bulunan üniversitelerin sayısının her geçen yıl artmakta olduğu göz önüne alındığında; Türkiye'deki üniversitelerin bu konuya olan ilgisinin sorgulanması ve bu yönde attıkları adımların sonucunda karşılaştırmalı olarak dünya üniversiteleri arasındaki yerinin tespit edilmesi hedeflenmiştir.

Bu bağlamda üniversitelerin konuya duydukları ilgi ve attıkları adımların göstergesi olarak bu çalışmada derecelendirme kuruluşları tarafından verilen puanlar ve sıralamalar baz alınmıştır. Üniversiteler arasında bu karşılaştırmayı yapabilmek için derecelendirme kuruluşları arasından özellikle:

- Üniversiteleri sürdürülebilir kalkınmaya yönelik performansları kapsamında değerlendirip sıralayan uluslararası derecelendirme kuruluşları tercih edilmiştir.

Bu kriterler doğrultusunda bu çalışmada STARS, UI GreenMetric ve Times Yükseköğrenim Etki Sıralaması isimli derecelendirme kuruluşları seçilmiş ve bu kuruluşların yıllık olarak yayınladıkları derecelendirme ve sıralama raporları başlıca veri kaynağı olarak kullanılmıştır. Bu raporlar aşağıdaki hususlar doğrultusunda incelenmiştir:

- Yıllık bazda yayınlanan bu raporlarda yer alan Türk üniversitelerinin

- sayısının tespiti
- Bu raporlarda yer alan Türk üniversitelerinin sayısının raporda yer alan toplam üniversite sayısına oranla yıllar içerisinde azalış ya da artış yönünün belirlenmesi
- Bu raporlarda Türk üniversitelerinin sıralamasına yönelik yıl bazında karşılaştırmalı bir analizin yapılması

Çalışmanın devamında detaylı olarak tanıtılan bu üç derecelendirme kuruluşunun bu değerlendirmeleri yaparken baz aldıkları kriterlere de değinilmiştir. Bununla birlikte, bu kriterler arasında nitel bir karşılaştırma yapılması bu çalışmanın kapsamı dışındadır, ancak, başka çalışmalara ilham verebilir. Bu çalışmanın kapsamı içerisinde amaç Türkiye'deki üniversiteleri sürdürülebilirlik uygulamaları açısından dünyadaki diğer üniversitelerle bahsi geçen derecelendirme kuruluşlarının raporları kapsamında nicel olarak (sayı) ve sıralama açısından karşılaştırabilmektir. Böylece Türk üniversitelerinin dünya genelinde sürdürülebilirlik performansı açısından nasıl bir konumda olduklarına dair bir genellenimin yapılabilmesi mümkün olmuştur.

3. Sürdürülebilir Kalkınma ve Derecelendirme Kuruluşları

Dünya çapında üniversiteler belirli derecelendirme kuruluşları tarafından düzenli olarak değerlendirmeye tabi tutulmakta; kimi zaman ise bu değerlendirmeleri kendileri talep etmektedir. Bu derecelendirme kuruluşları belirli derecelendirme sistemleri kullanarak; üniversiteleri farklı kıstaslarla değerlendirmekte ve bir sıralama oluşturmaktadır. Günümüzde değerlendirmeleri kabul gören köklü derecelendirme sistemlerinin bazıları şöyle sıralanabilir: Shanghai Jiaotong Üniversitesi Dünya Üniversiteleri Akademik Sıralaması (The Shanghai Academic Ranking of World Universities-ARWU) (2003), Quacquarelli Symonds Dünya Üniversite Sıralaması (the Quacquarelli Symonds World University Rankings) (2004) ve Times Yükseköğretim Dünya Üniversite Sıralaması (Times Higher Education University Rankings) (2010). Ancak bu derecelendirme sistemlerinden problematik ve hipotezleriyle ayrılan ve sürdürülebilirlik gibi daha spesifik konulara odaklanan başka değerlendirme kuruluşları da vardır. Bu kuruluşlar şöyle sıralanabilir: STARS (2006), UI GreenMetric (2010) ve Times Yükseköğretim Etki Sıralaması (2019).

“Bir üniversite sürdürülebilirlik sıralama sistemi, sürdürülebilirliği bir yükseköğretim kurumunun sürdürülebilirlik konusundaki performansını (veya beklenen performansını) ve bu değerlendirmeyle benzer kurumlar arasında karşılaştırma yapılmasını sağlayarak genel bir değerlendirme tablosuna dönüştüren bir araç olarak tanımlanabilir. Bu noktada üniversitelerin değerlendirme sistemleri de hem performans ölçümleme hem de iletişim açısından önemli araçlardır” (Özuyar ve Bayhantopçu, 2021: 140).

Her derecelendirme sistemi üniversiteleri değerlendirirken farklı kıstaslara dayanmakta ve farklı veri toplama süreçlerinden geçmektedir. Her ne kadar bu kıstaslar temel olarak üniversitelerin donanım ve kapasitelerini ölçmeye odaklansa da; STARS, UI GreenMetric ve Times Yükseköğretim Etki Sıralaması gibi BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarını esas alan derecelendirme sistemleri de her geçen gün önem kazanmaya başlamıştır.

Bu önem; çevre sorunlarının artması ve buna bağlı olarak toplumda artan çevre

farkındalığı ile ilişkilendirilebilir. Zira çevre sorunlarının “ilgi çekici” hale gelmesi, pek çok siyasetçi, aktivist ve akademisyeni de harekete geçmeye sevk etmiştir. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının inşasında ve uygulanmasında üniversitelerin önemli bir aktör haline gelmesi, bu kurumların değerlendirilmesini elzem kılmıştır. Bu süreçte atfedilen kilit görevle bir yol gösterici haline gelen üniversitelerin Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarını gerçekleştirme yolunda hangi kıstaslar üzerinden değerlendirildiğini incelemek büyük önem arz etmektedir.

Bu kapsamda bu çalışmada, 2003'ten beri çeşitli isimler ve veri toplama sistemleriyle üniversiteleri değerlendiren derecelendirme kuruluşlarından farklı bir kategoride yer alan “sürdürülebilirlik” odaklı derecelendirme kuruluşları ele alınmıştır. Çalışma kapsamında yapılan ayırım bilinçli bir tercihtir. Derecelendirme kuruluşlarıyla ilgili literatürde yer alan birçok çalışmanın aksine; doğrudan “sürdürülebilirliğe” ve “Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına” odaklanan derecelendirme sistemlerinin ayrı bir başlığı hak ettiği düşünülmüştür. Zira bu derecelendirme sistemleri, birçoğunun aksine, üniversitelerin akademik başarılarına, öğrenci sayılarına, aldığı ödüllere, istihdam kapasitesine veya indekslerde yer alan makale sayılarına değil hem günümüz dünyasını hem de ortak geleceğimizi etkileyen hassas konulara odaklanmaktadır. Bununla beraber Shanghai Jiaotong Üniversitesi Dünya Üniversiteleri Akademik Sıralaması ve Times Yükseköğrenim Sıralaması gibi derecelendirme sistemlerinin bir ilham unsuru olduğunu reddetmek doğru olmayacaktır.

Bu kapsamda gerçekleştirilen bu çalışma; dünyada “Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının üniversite faaliyetlerine entegrasyonunun değerlendirilmesine” odaklanan derecelendirme kuruluşlarını saptamak ve çalışmaya konu olan üniversite sıralamalarına Türkiye’den giren üniversiteleri tespit etmek amaçlarını taşımaktadır. Bu amaçlar sayesinde, Türkçe yazına katkıda bulunulması hedeflenmiştir. Türkçe yazına yapılacak katkıyla henüz Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarını gündemine almamış üniversitelerin dikkatini çekmek ve bu üniversiteler için; dünyada ve Türkiye’de bu yönde atılmış adımlar hakkında bilgi sağlayıp farkındalık yaratarak, motive edilmeleri hedeflenmiştir. Türk akademisyenlerin bu konuya gösterdiği ilgi gün geçtikçe artmaktadır. İngilizce ve Türkçe olarak yayınlanmış öncü çalışmaların ışığında (Özuyar, 2020; Bayhantopçu ve Özuyar, 2021; Özuyar ve Bayhantopçu, 2021) konu giderek daha detaylı ve kapsamlı çalışılmaya başlanmıştır. Bu çalışmanın da Türkçe dilde bu alana katkı yapması, dünya ile karşılaştırıldığında Türkiye genelinde üniversitelerin bu yönde farkındalıklarının ve performanslarının güçlenmesi yönündeki motivasyonlarının artırılması hedeflenmiştir.

3.1. Sürdürülebilirlik, İzleme, Değerlendirme ve Derecelendirme Sistemi (STARS) (2008)

Sürdürülebilirlik, İzleme, Değerlendirme ve Derecelendirme Sistemi (STARS); üniversitelerin sürdürülebilirlik performanslarını ölçmeleri amacıyla oluşturulan, öz değerlendirmeye dayanan şeffaf bir çerçeve olarak Yükseköğrenimde Sürdürülebilirliği Geliştirme Derneği (AASHE) tarafından 2008 yılında uygulanmaya başlanmıştır (STARS web page, History). Üniversitelerde sürdürülebilirlik kültürünün oluşturulması için aracı vazifesi üstlenen STARS tarafından değerlendirilmeyi ve destek almayı talep eden kurumların bizzat başvurmaları gerekmektedir. Yıllık yayınlanan STARS raporlarına dahil olmayı

talep eden kurumlar, başvurularını her sene yenilemek zorundadır (STARS, 2018).

2006 yılında gerçekleştirilen bir çalıştayın sonuç bildirisinde yer alan bir fikir olan ve 2008 yılında pilot projesi başlayan STARS, 2012 yılında Kampüs Sürdürülebilirlik Veri Toplayıcısı projesini hayata geçirmiştir. 2021 yılı itibarıyla altı göstergenin altında yer alan 19 ayrı kriterle değerlendirmelerini yürütmektedir. Bu altı gösterge ve 19 kriter Tablo 1’de gösterilmiştir:

Tablo 1. STARS Sürdürülebilirlik İzleme, Değerlendirme ve Derecelendirme Sisteminin Değerlendirme Kriterleri

Kriterler	Alt Başlıklar	Göstergeler	Puan
Rapor Önsözü	Giriş	• Üst yazı	Zorunlu
		• Ayrım noktaları	İsteğe Bağlı
	Kurumsal Özellikler	• Kurumsal sınırlar	Zorunlu
		• Operasyon özellikleri	Zorunlu
Akademik Faaliyetler	Müfredat	• Akademik dersler	14
		• Öğrenim çıktıları	8
		• Lisans Programları	3
		• Lisansüstü Programları	3
		• Sarmal tecrübe	2
		• Sürdürülebilirlik okuryazarlığı tespiti	4
		• Geliştirme kursları teşviki	2
		• Yaşayan bir laboratuvar olarak kampüs	4
	Araştırma	• Araştırma ve burs	12
		• Sürdürülebilirlik araştırmalarına destek	4
Taahhütler	Kampüs taahhütleri	• Araştırmaların erişime açık olması	2
		• Öğrenci eğitim programları	4
		• Öğrenci oryantasyonu	2
		• Öğrenci yaşamı	2
		• Sosyal Yardım Materyalleri ve Yayınlar	2
		• Sosyal Yardım Kampanyası	4
		• Sürdürülebilirlik Kültürünü Değerlendirmek	1
		• Çalışan eğitim programları	3
	Kamusal taahhütler	• Çalışan oryantasyonu	1
		• Personel Mesleki Gelişim ve Eğitim	2
		• Toplumsal Ortaklıklar	3
		• Kampüs içi iş birlikleri	3
Operasyonlar	Hava ve iklim	• Sürekli eğitim	5
		• Toplumsal hizmetler	5
	Binalar	• Kamu politikasına katılım	2
		• Marka ruhsatlandırması	2
	Enerji	• Emisyon envanteri ve salınımı	3
		• Sera gazı salınımı	8
	Gıda ve Yemek	• Bina planları ve inşası	3
		• Bina İşletme ve Bakım	5
	Zeminler	• Bina enerji verimliliği	6
		• Temiz ve yenilenebilir enerji	4
	Satın alma	• Yiyecek ve İçecek Satın Alma	2
		• Sürdürülebilir Gıda	2
• Peyzaj Yönetimi		2	
• Biyoçeşitlilik		1-2	
Satın alma	• Sürdürülebilir tedarik	3	
	• Elektronik alım	1	
	• Temizlik ve bakım alımları	1	

	Ulaşım	• Büro kâğıdı alımları	1
		• Kampüs ulaşımı	1
		• Seyahat yükü	5
		• Sürdürülebilir ulaşım için destek	1
	Atık	• Atık azaltma ve yönlendirme	8
		• İnşaat ve yıkım atıkları yönlendirme	1
		• Tehlikeli atık yönetimi	1
	Su	• Su kullanımı	4-6
		• Yağmur suyu yönetimi	2
	Planlama ve Yönetim	Koordinasyon ve planlama	• Sürdürülebilirlik koordinasyonu
• Sürdürülebilirlik planlaması			4
• Kapsayıcı ve katılımcı yönetim			3
• Raporlama güvencesi			1
Çeşitlilik ve karşılanabilirlik		• Çeşitlilik ve eşitlik koordinasyonu	2
		• Çeşitlilik ve eşitliğin değerlendirilmesi	1
		• Yetersiz temsil edilen gruplara destek	3
		• Karşılanabilirlik ve erişim	4
Yatırım ve finans		• Yatırımcı sorumluluğu komitesi	2
		• Sürdürülebilir yatırım	3-5
		• Yatırım tebliği	1
Sağlık ve iş		• Çalışan tazminatı	3
		• Çalışan memnuniyetinin değerlendirilmesi	1
		• Sağlık programları	1
		• İş sağlığı ve güvenliği	2
İnovasyon ve liderlik			• İsteğe bağlı krediler kataloğu

Kaynak: STARS, 2019: 9-11.

Sürdürülebilirlik İzleme, Değerlendirme ve Derecelendirme Sistemi olarak isimlendirilen STARS, üniversiteler arasında “en iyiden en kötüye” gibi bir sıralama yapmaktan ziyade; kurumların kendilerini değerlendirmesine olanak sağlayan bir sistem oluşturmayı tercih etmiştir. Bu bağlamda STARS bir sıralama yapmak yerine, yükseköğretim alanında faaliyet gösteren kurumlara sürdürülebilirlik temalı bir rehber oluşturmayı amaçlamıştır. Kampüslerde daha iyi bir sürdürülebilirlik topluluğu oluşturulmasını amaçlayan STARS, yükseköğretim kurumlarına sürdürülebilirlik yöntemleriyle ilgili bilgi paylaşımı yapmaları için uygun bir ortam sağlamakta ve performanslarını değerlendirmelerini kolaylaştıracak araçlar sunmaktadır (Tufts University, t.y). Bu yönüyle de UI GreenMetric ve Times Yükseköğrenim Etki Sıralamasından ayrılmaktadır.

2021 itibarıyla 1049 üniversitenin yer aldığı STARS veri tabanında, ancak 676 üniversite değerlendirmeye girebilmiştir. Türkiye’den iki üniversite (Özyeğin Üniversitesi ve Marmara Üniversitesi) STARS veri tabanında yer almaktadır. Fakat bu iki üniversite STARS değerlendirmesine dahil olmalarına rağmen dünya sıralamasına girecek puanı toplayamamıştır.

3.2. UI GreenMetric Dünya Üniversiteler Sıralaması (2010)

UI GreenMetric Dünya Üniversiteler Sıralaması, Endonezya Üniversitesi tarafından geliştirilen sürdürülebilirlik odaklı bir derecelendirme sistemidir. Bu derecelendirme sistemi, 16 Nisan 2009 tarihinde Endonezya Üniversitesi ev sahipliğinde Webometrics ve Tayvan Yükseköğretim Değerlendirme ve Akreditasyon Konseyi gibi kurumların da katılımıyla gerçekleştirilen Üniversite Sıralamaları Uluslararası Konferansının bir çıktısı olarak hayata geçirilmiştir (UI GreenMetric World University Rankings, t.y.).

2010 yılında uygulanmaya başlayan bu derecelendirme sistemi o dönemde mevcut olan üniversite sıralamalarının benimsediği kriterlerin Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları arasında yer alan iklim eylemi alanında yeteri kadar değerlendirme yapmadığı iddiasıyla ortaya çıkmıştır. Üniversitelerin karbon ayak izini azaltmak gibi küresel iklim değişikliğiyle mücadelede önem arz eden unsurlar üzerinden de değerlendirilmesi gerektiğini öne süren UI GreenMetric, objektif bir puanlama sistemini benimsemeye çalışmış ve genel olarak çevre, ekonomi ve sosyal sürdürülebilirlik temaları üzerinden ilerlemiştir (UI GreenMetric World University Rankings, t.y.).

UI GreenMetric sıralamasının 2010 yılında 95 üniversite ile başlayan değerlendirme havuzu, 2020 yılı itibarıyla 912 üniversiteyi kapsayacak genişliğe ulaşmıştır. UI GreenMetric tarafından değerlendirilmek isteyen üniversiteler doğrudan başvurarak değerlendirilmeyi talep edebilmektedir (UI GreenMetric web page, How to participate). Yıllık olarak yayınlanan UI GreenMetric verileri, 2010 yılında beş kategori altında 23 göstereyi ele alırken; 2021 yılında altı kategori altında 52 göstereyi ele almaya başlamıştır. UI GreenMetric tarafından kullanılan bu göstergeler, BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarını da kapsamaktadır. 2010 yılından itibaren her sene düzenli olarak yapılan ve giderek daha çok üniversiteyi kapsamaya başlayan sıralamanın hedefi, kendileri tarafından şöyle özetlenmiştir: “Eğitimde sürdürülebilirlik amaçlarına ulaşılması ve yeşil kampüsler süreçlerinde akademik alana katkıda bulunmak, sürdürülebilirlik amaçları ile ilgili üniversitelerce yönlendirilen sosyal değişimler sağlamak, dünya genelinde yüksek öğretim kurumlarına kampüslerde sürdürülebilirlik konusunda bir özdeğerlendirme aracı sağlamak, hükümetleri, uluslararası ve yerel çevre ajanslarını ve toplumu kampüslerdeki sürdürülebilirlik programları konusunda bilgilendirmek” (UI GreenMetric, 2021). Bu kapsamda, UI GreenMetric tarafından 2021 yılı itibarıyla yapı ve altyapı, enerji ve iklim değişikliği, atıklar, su, ulaşım, eğitim ve araştırma başlıkları altındaki değerlendirme kriterleri uygulanmaya başlanmıştır (UI GreenMetric, 2021: 7-9). Bu kapsamda, UI GreenMetric tarafından 2021 yılı itibarıyla uygulanmaya başlayan değerlendirme kriterleri Tablo 2’de gösterilmektedir:

Tablo 2. UI GreenMetric Dünya Üniversiteler Sıralamasının Değerlendirme Kriterleri

Kriterler	Göstergeler	Ağırlık (%)
Yapı ve Altyapı	<ul style="list-style-type: none"> Açık alanların toplam alana oranı Ormanla kaplı kampüs alanı Yeşillendirilmiş kampüs alanı Su absorbe eden kampüs alanı Açık alanın kampüs nüfusuna oranı Sürdürülebilirlik çalışmalarına ayrılan üniversite bütçesi Covid-19 salgını sırasında binanın işletme ve bakım faaliyetlerinin kapasitesi Engelliler, özel ihtiyaçlar ve/veya doğum bakımı için kullanılan kampüs tesisleri Güvenlik ve emniyet tesisleri Öğrenciler, akademisyenler ve idari personelin refahı için sağlık altyapı tesisleri Orta veya uzun vadeli koruma tesislerinde güvence altına alınan bitki, hayvan ve yaban hayatı, gıda ve tarım için genetik kaynaklar 	15
Enerji ve İklim Değişikliği	<ul style="list-style-type: none"> Enerji verimliliğine sahip cihazların kullanımı Akıllı bina uygulamaları Kampüsteki yenilenebilir enerji kaynaklarının sayısı Toplam elektrik tüketiminin kampüs nüfusuna bölümü Yenilenebilir enerji üretiminin yıllık toplam enerji tüketimine oranı Yeşil bina uygulamaları Sera gazları emisyonu azaltma programı 	21

	<ul style="list-style-type: none"> • Toplam karbon ayak izinin kampüs nüfusuna oranı • Covid-19 salgını sırasında faaliyete konulan yenilikçi program sayısı • İklim değişikliği konusunda etkili üniversite programları 	
Atıklar	<ul style="list-style-type: none"> • Üniversite atıkları için geri dönüşüm programı • Kampüste kâğıt ve plastik kullanımını azaltma programı • Organik atıkların işlenmesi • İnorganik atıkların işlenmesi • Toksik atıkların işlenmesi • Kanalizasyon atıklarının yok edilmesi 	18
Su	<ul style="list-style-type: none"> • Su tasarrufu programı uygulaması • Su geri dönüşüm programı uygulaması • Su verimliliğine sahip cihazların kullanımı • Kullanılan şebeke suyu • Covid-19 salgını sırasında eklenen el yıkama ve sanitasyon tesislerinin yüzdesi 	10
Ulaşım	<ul style="list-style-type: none"> • Araçların (araba ve motosikletler) kampüs nüfusuna oranı • Ring servisler • Kampüsteki Sıfır Emisyonlu Araç politikası • Sıfır Emisyonlu Araçların toplam kampüs nüfusuna oranı • Kampüsteki park alanlarının toplam kampüs alanına oranı • Son üç yıldaki özel araçlar için park alanını azaltma çalışmaları (2018'ten 2020'ye kadar) • Kampüste özel araçları azaltmayı amaçlayan girişimler • Kampüsteki yaya politikası 	18
Eğitim ve Araştırma	<ul style="list-style-type: none"> • Sürdürülebilirlik araştırma bütçesinin toplam araştırma bütçesine oranı • Sürdürülebilirlikle ilgili derslerin toplam derslere /modüllere oranı • Sürdürülebilirlikle ilgili yayımlar • Sürdürülebilirlikle ilgili etkinlikler • Sürdürülebilirlikle ilgili öğrenci organizasyonları • Sürdürülebilirlikle ilgili internet sitesi • Sürdürülebilirlik raporu • Kampüsteki kültürel etkinlik sayısı • Covid-19 salgını ile başa çıkmak için üniversite program sayısı • Düzenlenen ve/veya öğrencileri içeren sürdürülebilirlik toplu hizmetleri projesinin sayısı • Sürdürülebilirlikle ilgili girişimlerin sayısı 	18

Kaynak: UI GreenMetric, 2021: 7-9.

52 farklı göstergyle 84 ülkeden çeşitli üniversitelerin değerlendirildiği UI GreenMetric sıralamasında Türkiye'den üniversiteler de bulunmaktadır. Sıralamanın hayata geçtiği 2010 yılında yalnızca bir Türk üniversitesi listede kendine yer bulurken; 2011 ve 2012 yıllarında iki, 2013 yılında üç Türk üniversitesi sıralamaya girmiştir. 2014 yılı, Türk üniversiteleri için, deyim yerindeyse, bir sıçrama senesi olmuştur. 10 üniversite UI GreenMetric sıralamasında yer almayı başarmıştır. 2015 yılından 2020 yılına kadar UI GreenMetric sıralamasında kendine yer bulan Türkiye'deki üniversitelerin sayılarında önemli bir artış gözlemlenmiştir. 2015 yılında Türkiye'den 11 üniversite listede yer alırken; 2016 yılında 17, 2017 yılında 24, 2018 yılında 29 ve 2019 yılında 42 Türk üniversitesi derecelendirmede kendisine yer bulmuştur. Yapı ve altyapı, enerji ve iklim değişikliği, atıklar, su, ulaşım ve eğitim ve araştırma olarak ayrılan altı kategori altında gerçekleştirilen değerlendirmeye 2020 yılında Türkiye'den 55 üniversite dahil olmuştur ve karşılaştırmalı sıralama Tablo 3'te gösterilmiştir:

Tablo 3. UI GreenMetric Dünya Üniversiteler Sıralamasında Türkiye'den Yer Alan Üniversite Sayısının Yıllara Göre Karşılaştırılması

	1-100	101-200	201-300	301-400	401-600	601+	Toplam
2010	1						1
2011		2					2
2012		1	1				2
2013			3				3
2014			4	6			10
2015			4	6	1		11
2016		1	4	7	5		17
2017	1	2	4	5	12		24
2018	1	2	5	4	11	6	29
2019	1	3	7	6	15	10	42
2020	1	5	6	6	23	14	55

Kaynak: UI GreenMetric, Archive rankings, <https://greenmetric.ui.ac.id/rankings/archive> adresinden derlenmiştir.

2020 yılı itibarı ile Türkiye'de yerleşik 203 üniversitenin 55'i yukarıda yer alan Tablo 3'te kendine yer bulmuştur. 55 üniversitenin yalnızca biri ilk 100'de yer alırken; 41'i ilk 600'e dahil olmuştur. 2020 tablosu UI GreenMetric tarafından değerlendirmelerin yapılmaya başlandığı 2010 yılıyla kıyaslanırsa, Türkiye'deki üniversitelerin gösterdiği sürdürülebilirlik alanına gösterdiği ilgi ve gelişme daha rahat gözlemlenebilecektir. Bu noktada, Türkiye'deki üniversitelerin Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarını gerçekleştirme hususundaki farkındalıklarının arttığını söylemekle beraber; henüz bu listede yer almayan üniversiteler göz önünde bulundurulduğunda, daha fazla üniversitenin bu yönde adım atması gerektiği ve tüm Türk üniversitelerinin bu yolda daha çok çaba sarf etmesi gerektiğini de vurgulamak yerinde olacaktır.

3.3. Times Yükseköğrenim Etki Sıralaması (2019)

Times Yükseköğrenim Dünya Üniversite Sıralaması 2004-2009 yılları arasında Quacquarelli Symonds iş birliğiyle yayımlanmaya başlayan bir derecelendirme sistemidir. Yıllık olarak yayınlanan Times Yükseköğrenim Dünya Üniversite Sıralaması, 2010-2013 yılları arasında Thomson Reuters iş birliğiyle yayımlanırken; 2014 yılından itibaren Elsevier'in veri tabanını kullanarak bağımsız bir derecelendirme sistemi haline gelmiştir. Shanghai Jiaotong Üniversitesi Dünya Üniversiteleri Akademik Sıralaması ve Quacquarelli Symonds Dünya Üniversite Sıralaması ile birlikte en etkili derecelendirme sistemlerinden biri olarak kabul edilen Times Yükseköğrenim Dünya Üniversite Sıralaması, yayımladığı genel listenin yanında; Asya, Latin Amerika, Gelişmekte Olan Ekonomiler ve BRICS olarak farklı bölgesel sıralamalar da yayımlamaktadır.

Times Yükseköğrenim Dünya Üniversite Sıralaması; 2019 yılında Birleşmiş Milletlerin Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla uyumlu olacak bir değişikliğe gitmiş ve yeni bir değerlendirme listesi hazırlamıştır. Times Yükseköğrenim Etki Sıralaması olarak isimlendirilen liste, BM'nin 2030 amaçlarıyla uyumlu olacak şekilde 17 Sürdürülebilir Kalkınma Amacını ayrı başlıklar altında değerlendirmektedir. Times Yükseköğrenim Etki Sıralaması kapsamında Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları üzerinden değerlendirilmek isteyen üniversiteler Times Yükseköğrenim Dünya Üniversite Sıralaması portalına veri yükleme işlemini kendileri gerçekleştirmektedir (THE, 2021a; THE, 2021b). Sıralama, lisans veya lisansüstü düzeyde faaliyet gösteren tüm yükseköğretim

kurumlarının katılımına açıktır. Ancak bu değerlendirmelerin bütün üniversitelerin yer aldığı Times Yükseköğrenim Dünya Üniversite Sıralaması içerisindeki payı yalnızca yüzde 22'dir. Bu sebeple Times Yükseköğrenim Dünya Üniversite Sıralaması tarafından başlatılan girişim teşvik edici olmakla beraber henüz yeteri kadar yaygın ve etkili değildir.

BM tarafından belirlenen 17 Sürdürülebilir Kalkınma Amacını doğrudan değerlendiren Times Yükseköğrenim Etki Sıralaması, bu amaçları dört ana gösterge çerçevesinde değerlendirmeyi tercih etmiştir. Bu göstergeler şu şekildedir: Araştırma, yönetim, erişim kapasitesi ve öğretim (THE, 2020a).

Bu göstergeler içinde sıralanan 17 Sürdürülebilir Kalkınma Amacı, kendi içinde farklı kriterler barındırmaktadır. Üniversiteler, dört gösterge altında değerlendirilen 17 Amaç için istedikleri kadar veri sunmakta özgürdür. Ancak bu verilerin değerlendirmeye alınması için "amaçlar için ortaklıklar" adı altında sunulan 17. Amaca ve en az üç farklı amaca veri göndermek zorunludur. Sıralamanın yapılmaya başlandığı sene olan 2019'da yalnızca üç gösterge ve 11 sürdürülebilir kalkınma amacı değerlendirme sürecinde kullanılmıştır (THE, 2019). 76 ülkeden 450 üniversitenin yer aldığı ve 301+ sisteminin kullanıldığı sıralamaya Türkiye'den de 19 üniversite dahil olmuştur. Dört gösterge ve 17 Sürdürülebilir Kalkınma Amacının değerlendirme aracı olarak kullanıldığı 2020 yılı sıralamasına ise 85 ülkeden 766 üniversite girmiştir (THE, 2020b). Bu üniversiteler arasında Türkiye'den 36 üniversite vardır. Sıralamada yer alan Türk üniversitelerinin karşılaştırması Tablo 4'teki gibidir:

Tablo 4. Times Yükseköğrenim Etki Sıralamasında 2020 yılında Türkiye'den yer alan üniversite sayısının yıllara göre karşılaştırılması

	1-100	101-200	201-300	301-400	401-600	601+	Toplam
2019	3	3	6	7 (301+)			19
2020		1	5	4	13	13	36

Kaynak: ("Impact rankings," 2019)

2020 sıralamasında yer alan Türk üniversitelerinin sayısı artmasına rağmen, sıralamaları düşmüştür. 2019 yılında ilk 100'de üç Türk üniversitesi varken 2020 yılında ilk 100'de tek bir Türk üniversitesi yoktur. Yine 2019 yılında sıralamaya giren üniversitelerin tamamı 301+ sıralaması içinde yer almışlardır. 2020 yılında ise 36 Türk üniversitesinin ancak 10 tanesi ilk 400'de kendilerine yer bulabilmiştir. Sıralamalarda yaşanan gerilemeye rağmen sayıda yaşanan artış, 2020 yılında geçilen 601+ sistemiyle ilgilidir. Sıralamada daha fazla üniversitenin yer almaya hak kazanması Türkiye'den başvuran üniversiteler için de bir fırsat olarak görülmüştür. Diğer yandan, dünya genelinde sıralamaya 2020 yılında yeni katılan üniversitelerin, bu yönde Türk üniversitelerine oranla daha iyi sonuçlar olarak sıralamada daha üst seviyelere yerleşmeleri, dünya genelindeki üniversitelerin BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarını ne kadar ciddiye aldıklarının ve bu yönde verimli girişimler yapmakta olduklarının da bir göstergesi olarak görülebilir. Avrupa özelindeyse Avrupa Yeşil Mutabakatı kapsamındaki hedeflerin üniversitelere verdiği sorumluluk ve görevlerin etkin olduğu düşünülebilir. Bu bağlamda Türkiye'deki üniversitelerin de Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına yönelik harekete geçmeleri, hali hazırda bu yönde çaba sarf etmekte olan üniversitelerin ise çabalarının daha çeşitli, verimli ve etkin hale gelebilmesi için adım atmalarının gerekliliği dikkati çekmektedir. Böylelikle, Türk üniversiteleri

dünya üniversiteleriyle karşılaştırıldıklarında daha üst seviyelere yükselebileceklerdir. Bu yönde atılacak adımlar üniversitelerin varoluş sebepleri ve toplumsal sorumlulukları gereği büyük bir önem arz etmektedir.

4. Sonuç

İçinde bulunduğumuz antroposen çağda, toplumsal sorunlar ve çevresel tahribata çözüm üretecek kurumların başında üniversiteler gelmektedir. Yeni nesillerin bilinçlenmesi, sürdürülebilir kalkınmayı destekleyecek araştırmaların yürütülmesi, tüm faaliyetlerin Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları nezdinde tasarlanması ve uygulanması, günümüz üniversitelerinin ajandasında olması gereken temel konulardandır. Bununla beraber, sürdürülebilir kalkınma kavramının benimsenmesinde ve yaygınlaştırılmasında; yeni nesillerin tutum ve davranışlarını etkilemedeki kritik güçleri ve topluma rehberlik etme rolleri nedeni ile üniversitelere daha fazla sorumluluk düşmektedir. Bu çerçevede hazırlanan bu çalışma, Türkiye'deki üniversitelerin Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına erişebilmek için gösterdikleri performansı inceleme amacını taşımakta, bu incelemeyi de uluslararası üniversite değerlendirme indekslerine dayandırmaktadır.

İncelenen üç uluslararası indeks (STARS, UI GreenMetric, Times Yükseköğrenim Etki Sıralaması), üniversitemizde sürdürülebilir kalkınma kavramı ile ilgili farkındalığın ve ilginin arttığını ve her sene bu indekslere daha fazla sayıda üniversitemizin dahil olduğunu göstermiştir. Öte yandan, üniversitemizin yabancı emsallerinin gerisinde kaldığı, dünya sıralamalarında ise ilk 100'e çok az sayıda üniversitemizin girebildiği anlaşılmıştır. Diğer bir deyişle, topluma yol göstermesi beklenen üniversitemizin sürdürülebilir kalkınma kavramını içselleştirmeleri için yol kat etmeleri gerekmekte, bu gelişimin de devlet ve özel sektör desteği ile hız kazanması önem arz etmektedir.

Türkiye'nin 7 Ekim 2021'de Paris Anlaşmasını yürürlüğe koyup, 2053 yılında net sıfır emisyon hedefini açıklaması sonrası, üniversitelerin daha fazla destek bularak daha fazla sorumluluk alacakları, daha aktif rol oynayacakları, bu dönüşüme ve uluslararası ölçekte sürdürülebilir kalkınmaya daha fazla katkıda bulunacakları öngörülmektedir. Bu çerçevede, ülkemizdeki üniversitelerin faaliyetlerinin belirleyicisi konumunda olan Yükseköğretim Kurumu başta olmak üzere tüm yetkili mercilerin normatif çerçeveler oluşturulmasına zemin hazırlaması da üniversitelerin etkisini arttıracaktır.

Bu çalışmada bahsi geçen indekslere dünya genelinde yapılan başvurulardaki artış üniversitelerin 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına yönelik giderek artan ilgi ve sorumluluklarını göstermektedir. Bununla birlikte, Avrupa Yeşil Mutabakatının Avrupa'daki üniversiteleri bu yönde daha da aktif hale getirdiği söylenebilir. Türkiye hem OECD ve G20 gibi kurumlardaki konumu hem Avrupa Birliği ile üyelik müzakereleri yürütmekte olan bir ülke olarak Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına ulaşılması yolunda üniversiteleri kanalıyla önemli katkı yapabilecek potansiyele sahip bir ülkedir. Bu bağlamda, üniversitemizin Avrupa Birliği tarafından dağıtılmakta olan fonlardan, proje, hibe ve desteklerden daha fazla yararlanabilmesinin sağlanması faydalı olacaktır. Üniversitelerde kurulacak proje ekipleri sayesinde bu tip çağrılar takip edilecek ve öğretim üyeleri, asistanlar ve öğrencilere daha etkin bir şekilde duyurulabilecektir. Daha önce proje deneyimi olmayan kişilerin fikirlerini proje ekipleriyle paylaşmaları bu fikirlerin projeleşmesine olanak sağlayacaktır.

Üniversitelerin Mütevelli Heyetleri ve Yönetim Kurulları da bu yönde kararların alınmasında önemli bir sorumluluk taşımaktadır. Alınan kararlar üniversiteler içerisinde yukarıdan aşağı doğru uygulama alanı bulacaktır. Üniversitelerde Sürdürülebilirlik Raporlarının hazırlanması, yıllık olarak revize edilerek yayınlanması da kurumları bu yönde motive edecek önemli faktörlerden biridir. Üniversitelerin başlıca sorumluluklarının eğitim ve araştırma faaliyetleri olduğundan hareketle sürdürülebilirlikle ilgili dersler açılması, yüksek lisans ve doktora tezlerinin teşvik edilmesi de son derece önemli bir katkıdır. Öğrencilerin yaptıkları ödevlerde sürdürülebilirlik boyutunu göz önüne almalarını sağlayacak yaklaşımlar, sürdürülebilirlik yarışmaları ve konferanslar da önemli bir yer tutacaktır. Türkiye'deki üniversitelerin yurtdışında, özellikle Avrupa Birliği'nde sürdürülebilir kampüsleri olan üniversiteler ile iş birliği yapmaları, heyetlerin birbirini ziyareti ve ortak projelerin geliştirilmesi de önemli bir katkı yaratacaktır. Üniversitelerin kendi ortamlarını sürdürülebilir politikalarla yönetmeleri, altyapıdan, temizlik işlerine, kurum araçlarından, enerji ve su politikalarına kadar sürdürülebilir uygulamaları tercih etmeleri hem kendi dönüşümleri hem de toplumsal dönüşüm için bir örnek olacaktır.

Üniversitelerin buldukları bölgelerdeki yerel yönetimler, iş dünyası ve sivil toplum örgütlerinin yanı sıra bölgede yaşayan halkla bir araya gelebileceği sürdürülebilirlik faaliyetleri konuya olan farkındalığın ve ilginin artmasına destek olacaktır. Özellikle bu paydaşlar arasında kurulacak komiteler farklı iş birliklerini gündeme getirecek ve fayda yaratacaktır.

Üniversitelerin yukarıda sıralanan girişimlerinin devlet tarafından desteklenmesi, fonlanması ile üniversitelerin Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına yönelik daha ilgili olabilecekleri, daha fazla girişimde bulunabilecekleri söylenebilir. Bu yöndeki performanslarının artması ile dünya sıralamasındaki yerlerinin de yükselmesi ve en önemlisi Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına ve dolayısıyla gezegenin sürdürülebilirliğine katkılarının artması mümkün olacaktır.

Yukarıda yapılan önerilerin pek çoğunun bu çalışmada incelenmiş olan STARS, UI GreenMetric ve Times Yükseköğrenim Etki Sıralaması indekslerinin değerlendirmelerini dayandırdıkları kriterler oldukları gözden kaçırılmamalıdır. Bu bağlamda, değerlendirilmek üzere bu kuruluşlara başvuran ya da bu kuruluşlarca değerlendirmeye alınan üniversitelere bu kuruluşların kriterleri aracılığı ile yol gösterici önemli bir rol üstlendikleri de dikkatleri çekmektedir.

Sonuç olarak, bu çalışma sürdürülebilir kalkınmaya üniversitemizin artan ilgisini gösterirken hem derecelendirme kuruluşları tarafından değerlendirilen hem de henüz bu alanda harekete geçmemiş üniversitemizin de konuya ilgilerini arttırmayı hedeflemektedir. Çalışmanın başında da ifade edildiği gibi 1980'li yıllarda başlayan sürdürülebilir kalkınma çabaları günümüzde dünyanın pek çok ülkesinde hızlanmıştır. 2030 yılı yaklaşırken ülkeler çevre sorunlarının etkilerini her zamankinden daha derin hissetmeye başlamışlardır. Bu durum, dünyada sürdürülebilirlik çabalarını arttırmaktadır. Bu çalışma aynı zamanda, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları açısından böylesine önemli bir dönemde Türkiye'deki tüm üniversitelere sürdürülebilirlik alanındaki görev ve sorumluluklarını hatırlatmak ve bu yönde harekete geçmek isteyen ya da çalışmalarını hızlandırmak isteyen üniversiteleri motive edip yol göstermeyi hedeflemiştir.

Referanslar

- Avrupa Komisyonu (2019), *Avrupa yeşil düzeni nedir?*, Publications Office of the EU. Erişim adresi <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/be297918-e745-11ea-ad25-01aa75ed71a1/language-mt>
- Avrupa Yeşil Mutabakatı (2019), Yeşil Ekonomi Çalışma Grubu, 2020. Erişim adresi <https://yesildusunce.org/dl/uploads/yesilavrupamutabakati.pdf>
- Bayhantopçu, E. ve Özuyar, P. G. (2021). Sürdürülebilir üniversitelerin yönetim-strateji çalışmaları ve iletişimi için karşılaştırma bazlı bir yaklaşım önerisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 45, 396-412.
- Blackburn, W. (2007). *The sustainability handbook: The complete management guide to achieving social, economic, and environmental responsibility*, Washington DC: Routledge.
- BM Türkiye (2015). Sürdürülebilir kalkınma amaçları. Erişim adresi <https://turkey.un.org/tr/sdgs>
- De la Poza, E., Merello, P., Barberá, A., ve Celani, A. (2021). Universities' reporting on SDGs: Using THE Impact Rankings to model and measure their contribution to sustainability. *Sustainability*, 13(4), 2038.
- Fenner, R. A., Ainger, C. M., Cruickshank, H. J., ve Guthrie, P. M. (2005). Embedding sustainable development at Cambridge University Engineering Department. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 6(3), 229-241.
- Ferrer-Balas, D., Adachi, J., Banas, S., Davidson, C. I., Hoshikoshi, A., Mishra, A., Motodoa, Y., Onga, M., ve Ostwald, M. (2008). An international comparative analysis of sustainability transformation across seven universities. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 9(3), 295-316.
- Günerhan, S. A. ve Günerhan, H. (2016). Türkiye için sürdürülebilir üniversite modeli. *Mühendis ve Makina*, 57(682), 54-62.
- Hardin, G. (1968). *The tragedy of the commons*. 162 (3859), 1243-1248. Erişim adresi <https://www.jstor.org/stable/1724745>
- Meadows, D. H., Meadows, D. L., Randers, J. ve Behrens III, W. W. (1972). *The limits to growth: A report for the club of Rome's Project on the predicament of mankind*, Washington DC: Potomac Associates. <http://www.donellameadows.org/wp-content/userfiles/Limits-to-Growth-digital-scan-version.pdf>
- Mulder, K. F. (2010). Don't preach. practice! Value laden statements in academic sustainability education. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 11(1), 74-85.
- Merkel, J., Litten, L., ve Litten, L. (2007). The sustainability challenge. İçinde L. Litten & D. Terkla (derleme), *Advancing Sustainability in Higher Education: New directions for institutional research*, no. 134, 7-26. San Francisco: Wiley Periodicals.
- Millenium Summit (2000). *United Nations General Assembly*. New York. Erişim adresi https://www.un.org/en/events/pastevents/millennium_summit.shtml
- Özuyar, P. G. (2020). Governance of internationally recognised, declaration-based sustainability tools, case for universities in Turkey. *Journal of Global Strategic Management*, 14. 19-30.

- Özuyar, P. G. ve Bayhantopçu, E. (2021). Yüksek öğrenim kurumlarının sosyal etkilerinin ölçümü üzerine karşılaştırmalı bir analiz. *Beykoz Akademi Dergisi*, 9(1), 136-149.
- Ralph, M., ve Stubbs, W. (2014). Integrating environmental sustainability into universities. *Higher Education*, 67(1), 71–90. Erişim adresi <https://doi.org/10.1007/S10734-013-9641-9>.
- STARS web page, *History*. Erişim adresi <https://stars.aashe.org/about-stars/history/>
- STARS (2018). *How long does it take to complete STARS?*. Erişim adresi <https://stars.aashe.org/resources-support/help-center/the-basics/how-long-does-it-take-to-complete-stars/>
- STARS (2019). *STARS 2.2 Technical manual*. Erişim adresi <https://stars.aashe.org/wp-content/uploads/2019/07/STARS-2.2-Technical-Manual.pdf>
- THE web page. *Impact rankings 2019*. Erişim adresi https://www.timeshighereducation.com/rankings/impact/2019/overall#!/page/0/length/25/sort_by/rank/sort_order/asc/cols/undefined
- THE web page. *Impact rankings 2020*. Erişim adresi https://www.timeshighereducation.com/rankings/impact/2020/overall#!/page/0/length/25/sort_by/rank/sort_order/asc/cols/undefined
- THE (2019). *THE University Impact Rankings 2019: methodology*. Erişim adresi <https://www.timeshighereducation.com/university-impact-rankings-2019-methodology>
- THE (2020a). *THE Impact Rankings 2020: methodology*. Erişim adresi <https://www.timeshighereducation.com/university-impact-rankings-2020-methodology>
- THE (2020b). *THE Impact Rankings 2020: results announced*. Erişim adresi <https://www.timeshighereducation.com/news/impact-rankings-2020-results-announced>
- THE (2021a). *Impact rankings 2022: time to register*. Erişim adresi <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/impact-rankings-2022-time-register>
- THE (2021b). *About THE's rankings*. Erişim adresi <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/about-the-times-higher-education-world-university-rankings>
- Tufts University (t.y.). *Sustainability Tracking and Assessment Rating System (STARS)*. Erişim adresi <https://sustainability.tufts.edu/sustainability-tracking-and-assessment-rating-system-stars/>
- UI GreenMetric. *Archive rankings*. Erişim adresi <http://GreenMetric.ui.ac.id/rankings/archive>
- UI GreenMetric web page. *How to participate*. Erişim adresi <http://GreenMetric.ui.ac.id/about/how-to-participate>
- UI GreenMetric World University Rankings, (t.y.) *Background of The Ranking*. Erişim adresi <http://GreenMetric.ui.ac.id/about/welcome>
- UI GreenMetric (2021). *UI GreenMetric guidelines 2021-English*. Erişim adresi <http://GreenMetric.ui.ac.id/publications/guidelines/2021/english>
- UNCED- United Nations Conference on Environment and Development (1992). *Agenda 21. Rio de Janeiro*. Erişim adresi <https://sustainabledevelopment.un.org/outcomedocuments/agenda21>

- UNCSD – United Nations Conference on Sustainable Development, Rio+20 (2012). *Sustainable Development Goals (SDGs)*. Rio de Janeiro.
- United Nations (2015). *Transforming Our World: the 2030 Agenda for Sustainable Development*. New York. Erişim adresi <https://sdgs.un.org/2030agenda>
- Velazquez, L., Munguia, N., Platt, A., ve Taddei, J. (2006). Sustainable university: what can be the matter?. *Journal of Cleaner Production*, 14(9-11), 810-819.
- Welsh, M. A., ve Murray, D. L. (2003). The ecollaborative: Teaching sustainability through critical pedagogy. *Journal of Management Education*, 27(2), 220-223.
- World Commission on Environment and Sustainable Development and UN Secretary-General (1987). *Report of the World Commission on Environment and Sustainable Development: Our Common Future*. New York. Erişim adresi <https://digitallibrary.un.org/record/139811>
- WSSD - World Summit on Sustainable Development – United Nations Johannesburg Summit (2002). *Millenium Development Goals, Johannesburg*. Erişim adresi <https://sustainabledevelopment.un.org/milestones/wssd>